

УДК 81.091-311.2

АНАСТАСІЯ АДАМОВИЧ
(Мелітополь)

**ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ПОЕЗІЯХ
О. ГОНЧАРЕНКА (ЗА ЗБІРКОЮ
«АСТРОФІЗМИ ВІЧНОЇ ГОНЧАРНІ»)**

Ключові слова: національний характер, генетична характеристика, авторська позиція.

На сьогодні спостерігається інтерес до художньо-естетичного осмислення національного характеру та менталітету. Оскільки, як зазначає М. Гончаренко, «національний характер виявляється безпосередніше і повніше в тих галузях творчості, які тісно пов'язані з почуттями людей...» [1, с. 117]. І сутність цього твердження полягає в тому, що література не відображає національну ідею тої чи тої епохи, а «...кожного разу ніби заново породжує її як новину, як акт відкриття і прозріння» [4, с. 27].

З такого погляду актуальність збірки поезій О.М. Гончаренка не викликає ніякого сумніву, оскільки творча спадщина автора є показовою з огляду на відтворення національного характеру і становить широкий простір для багатоаспектного дослідження. Цьому сприяють певні змістові складники збірки «Астрофізми Вічної Гончарні»: загальнолюдський підтекст, наявність «вічних» образів, висока майстерність поезій і специфіка художньої системи поета.

Можна скласти довгий список праць і статей українських і зарубіжних істориків та літераторів, які засвідчують суттєві зміни в різноманітних поглядах учених ХХ – ХХІ ст.: А. Бичко, Г. Вервеса, Н. Воробйової, П. Гнатенка, М. Жулин-

ського, Д. Наливайка, З. Османової та ін. Але одним з основних свідчень специфіки поезій є свідомість автора, через яку він пропускає ті чи ті ситуації, відтворюючи суперечності подій і відкриваючи їхнє осмислення, відображаючи сучасний йому час і вічність.

А отже, метою дослідження є художньо-естетичне осмислення особливостей відтворення народного характеру в поезіях указаної збірки, зокрема змалювання генетичної приналежності особистості до національного минулого, тобто віддзеркалення своєрідних рис ментальності. Це специфічний взаємозв'язок людини із природою, з родинним корінням: «Із глини сотворені, в глину й підєм – / знов станемо лугом зеленим у лузі...» [2, с. 5]. Бажано вказати, що етнічне середовище впливає на основні риси характеру будь-якої особистості: «І заголосить кожний голосник древлянського і сіверського Храму. / Я кожен глек прийму, як немовля, / І – в зело! І – в узору древнє зілля! / Послухайте: як схлипує Земля – / це Благородиця, Вселенська Породілля» [2, с. 45]. Можна наводити ще безліч прикладів поезій О.М. Гончаренка, що вказують не тільки на емоційну, а й на онтологічну та гносеологічну функції відтворення певних ситуацій. Змістове навантаження поезій із цього погляду – це ніби ключ до закодованого світу, взаємозв'язку людини з історичним минулим («У кожнім Витворі – свій вміст... Добра вам треба? Є й і це! Лишу собі тільки заміс: земля не продається» [2, с. 6]).

У поезіях за допомогою відтворення генетичного фонду висвітлюються такі домінуючі проблеми буття людини, як:

– війна і мир у зовнішньому середовищі та внутрішньому світі поета («Основний глек», «Глек сповіді», «Глек сумніву» «Глек настрою», «Глек-сирець», «Глек болю»): «Я був, є і буду таким же, як є...» [2, с. 38]; «У цю сердечну мить ще нароблю, ще вдю / людину або глек, заміс лякнувши часу, / в якім лягли на дно загублені надії...» [2, с. 8];

– життя і смерть, вічність («Скіфський глек», «Козацький глек», «Слов'янський глек», «Глек вічності», «Трипільський глек», «Прощальний глек»): «Я смерть не сприймаю, як вічну біду: / прийде, і у днину чи сіру, чи синю, / із глини сотворений, в глину й підю, / щоб знову ожити під пальцями сина...» [2, с. 5] («Гончарня»); «Моя земля – моя Долина Предків, / мій тихий рай, козача оболонь. / І то нічого, що посилив пруг час, / – те, що хотів, я тут уже спіткав. / Я скрізь тут – у дніпровських вічних кручах, / в жахкім степу, в оleshківських пісках...» [2, с. 9] («Глек самоусвідомлення»);

– створення нового і руйнування старого («Глек-сирець», «Глек розчарувань» та ін.): «Знову нічого, крім труда, / грядущий день не обіцяє... / Проте є глина, є вода, / а зрештою, ще й ніч оця є – / пора осмислення буття, / пора копичення наснаги. / ...вага дріма і маса спить, / і сили слабнуть загадалось. / ... / Якраз би втілить задум свій – / ще душу повернуть народу...» [2, с. 10] («Глек надії»);

– людина і Всесвіт, людина і правда («Глек істини», «Глек часу», «Український глек», «Фамільний глек», «Глек упевненості», «Повний глек», «Гончар», «Глек до-свіду»): «Я – ремісник, робочич, а проте, / цей світ мені віддав Отець в оруду: / отруту й мед ви з рук моїх п'єте – / з гучних глибин отрудженого „бруду“...»

[2, с. 45], що набувають рівня загальнонаціонального і загальнолюдського звучання («Гончарня», «Глек пам'яті», «Глек судьби», «Сага про Майстра»). Саме використовуючи такий підхід до змалювання власних відчуттів, а з іншого боку – прагнення та відчуття звичайної людини (збірний образ людства), можна досягти органічного висвітлення елементів минулого, теперішнього і майбутнього у їх нерозривному зв'язку, що, у свою чергу, розкриває авторську філософію мислення, підводить читача до сприйняття головної ідеї збірки.

Потрібно підкреслити, що автором велику увагу приділено часу внутрішньому. Але осмислення сучасних подій крізь призму вічного дає змогу простежити потік національної свідомості. Митець відтворює ліричний образ героя, аналізуючи загальне через сприйняття індивідуального, наголошуючи на конкретних концептуальних рисах особистості. Адже ментальність народу проявляється не тільки в дотриманні споконвічних традицій, а й у духовному виборі, самопізнанні кожної особистості. Стосунки між автором та ліричним героєм корелюються тут як зв'язки між прототипом та створеним на його основі художнім образом.

Також у текстах поезій спостерігаємо глибоко розкритий складний процес розуміння людиною традицій минулого і сприйняття нових реалій життя, відтворення початкових рис характеру людства як способу змінити сучасне з урахуванням позитивних чи негативних чинників власного і суспільного минулого: «Ти допоки душі ще не знав ціни. / А тепер ось воскреснеш, мов квіт чи злак, / і на кожній макітрі поставиш знак / безкінечності цивілізації. / Оця трудність – і альфа твоя, й омега: / Там, де серце твоє, там і є твій скарб. / Ще на кожній карнавіці поставиш карб / безкінечності свого «его» [2, с. 18] («Глек досвіду»).

Гончаренком О.М. часто використовується експресія, образність народної мови, завдяки чому показується зв'язок почуттів ліричного героя з навколишнім світом, реаліями буття, які автор пропускає через власну свідомість. Кожен письменник, звертаючись до відтворення життя народу, спирається на вже установлені прояви національної культури, літератури, зокрема фольклору: «...фольклорні традиції мають неабияке значення для формування естетичної концепції будь-якого митця, залишаючи помітний слід на його творчості» [3, с. 102].

Поет відтворює назви-символи духовних цінностей культури українського народу. Це помітно вже з назви збірки: «Астрофізми Вічної Гончарні». По-перше, нами сприймається термін «астрофізми» не як формальний (поетикальний) чинник, а як змістовий концепт, що об'єднує всі поезії у єдине ціле. На наш погляд, тут можна говорити не тільки про об'єднання мисленнєвих концептів в єдине ціле, а про відтворення потоку свідомості автора – екстремальної форми внутрішнього монологу, яка імітує безпосередню передачу хаотичного процесу внутрішнього мовлення людини. Поет намагається охопити дійсність не як конкретний історичний період, а як філософсько-естетичну цілісність, ставить за мету відтворення моральної поведінки особистості. Якщо ж говорити про образ-символ «Вічна Гончарня», то потрібно, по-перше, наголосити на давньому і важливому для людства значенні ремесла гончаря, а по-друге, епітет «вічний» уже є невід'ємним від цього поняття, вказуючи на давність і незнищеність праці

людини: «Гончарний той круг, наче вічність сама, / Як перше, і манить мене, і тривожить: / під пальцями праху різниці нема – / зливається в ціле «вороже» і «боже» [2, с. 5] («Гончарня»).

Назви поезій, як і збірки в цілому, стають певною передумовою осмислення предметно-природного світу персонажами не тільки як символу суспільного життя, але й душі людини. Так, автор розглядає такі духовні концепти, як «пам'ять», «істина», «сумнів», «натхнення», «час», «настрій», «упевненість», «доля», «вічність» тощо. Але всі вони об'єднуються за допомогою образу-символу глека, що, у свою чергу, у збірці означає наповнення особистості, її сутність. Митець користується яскравими контрастами, звертається до напружених внутрішніх конфліктів особистості. Кожна людина, на думку автора, схильна до розчарувань, сумнівів, натхнення, розуміння або страху часу, роздумів про вічність, долю, власні прагнення: «Вам сумно, самотньо і погано? / Вас добрим ранком день не привітав? / Розворушіть же «форте» і «піано» / всіх мислимих й немислимих октав!.. / Сміх, шепіт, стогін знову злийте в ріки, / нехай це буде какофонія і жах!.. / Принаймні, так учора я зробив...» [2, с. 17] («Звучний глек»).

Гуманізм у відтворенні плинності життя визначає послідовність розташування поезій. Автор ніби зображує діалектику душі людини, передає її через особисті миттєві або довготривалі відчуття. Звідси двоплановість у філософському відтворенні подвійного сприйняття світу. Тому не дивно, що останні поезії збірки – це не тільки «Прощальний глек»: «Вже й розумію, що – старий-таки, / і віддаю нікому непотрібне – / те, як робити з глини сопліки, / які звучать не гірше (краще!) срібних. / ... / Я за минулим плакати не буду, / бо знаю, що Господь створив людей / теж з глини, знятої із пальців після труду» [2, с. 43], де автор ніби зневірюється у власній потребності, у цінності чесної праці.

Відбір життєвого матеріалу набуває оптимістичного звучання. Завершальною ланкою книги є поезії «Гончар» та «Сага про майстра» («Був внуком гончаря і правнуком, і сином... / ... / Якщо ти Майстер, то візьми ж від глини / усі можливості і якості її... / ... / щоб взяв у руки – відчував: “Живе!” [2, с. 44]). Взаємозв'язок початків із фінальними сценами творів обох авторів показаний у певній синхронії. Кінцеві ситуації, з одного боку, змальовані контрастно щодо умовної «зав'язки», а з іншого – є логічними завершеннями «сюжетої лінії».

Частотність, стилістика змінюється у митця від об'єктивного тону до суб'єктивного, що зумовлюється масштабом висвітлення проблем буття. Яскраве авторське ставлення до зображуваного виражається у розвиткові емоційної внутрішньої лінії – морально-етичній домінанті. Задля цього автор шукає різноманітні стилістичні форми вислову, різноманітні зображально-виражальні засоби, які повинні викликати конкретно-чуттєві уявлення і збуджувати естетичні почуття. Автор часто використовує образи-символи, про які вже йшла мова, влучні порівняння: «...а я ж, мов швець «прислівний», без чобіт, / бідую і без миски, і без ложки...», «Я кожний глек приймаю, як немовля...» [2, с. 45]. Або «Гаряча піч – горнило «футуризму», / Гончарний круг – мірило молитов» [2, с. 24], що, у свою чергу, означає необхідність творчого підходу до будь-якої справи, переживання і головне – передання порухів душі. Також у поезіях спостерігаємо про-

думані метафори: «Дивись, на одному (соняшнику – А. А.) пригрівся горобчик – / залишене в пам'яті серце твоє...» [2, с. 35], що вказують на єдність із Батьківщиною, витоками людини, мистецтва – землею. Також знаходимо вдалі уособлення або персоніфікацію, що надають сприйманню тексту емоційного забарвлення: «...Так генетично праглося тепла, / так виглядалось візерунків звідусюди, / аж кров із пучок уночі текла!...» [2, с. 11], або «Кричить вода... Волає вічний порох... / Від стогонів огню здригається Гончарня...» [2, с. 8], що, з одного боку, надає змогу уявити важкість ремесла гончаря, а з іншого – переносить читача до долі митця, який шукає власний шлях.

Митець часто вмщує у рядки влучні іронічні та метафоричні епітети («вічний», «Божий», «травневий», «брудний» та ін.), поєднані з такими художніми засобами, як метафора, метонімія тощо: «Та вічний ти, бо вічна ця земля!» [2, с. 20]; «Брудну білизну пере й досі / натхненно мій народ в крові, / забувши те, що передовсім / саме брудні (!) іще живі. / Брудні од бою, од роботи...» [2, с. 29]; «Молишся світові – Вічному Дереву» [2, с. 36]. Але найчастішими є кольорові художні означення «срібний», «чорний» та «червоний»: «...ручаями срібних сліз...» [2, с. 24]; «...лягає чорне на червоне – тече у «іні» і у «яні» [2, с. 7], «із «чорних дір» мете...» [2, с. 16], «чорним розпише ті смертні Вироби...» [2, с. 27] – що позначає, з одного боку, вічні українські кольори, а з іншого, «чорний» асоціюється в поезіях автора зі смертю та стражданням: «чорний хліб».

Отже, поетика аналізованих творів відзначається складністю, але водночас глибокою продуманістю всіх елементів, що створюють цілісну гармонійну, взаємодіючу художню систему.

Ідея духовної спадкоємності поколінь стає однією з основних для розглянутої збірки «Астрофізми Вічної Гончарні» О.М. Гончаренка. Також митцем удало передаються мислення, духовні цінності та переживання особистості у певному часовому просторі, що підводить нас до розуміння письменником особливостей національного характеру та філософського осмислення ним буття.

У підсумку бажано зазначити, що у проаналізованих поезіях автора висвітлюються вирішальні проблеми буття людини онтологічного і гносеологічного характеру, які набувають рівня загальнонаціонального і загальнолюдського звучання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко М. Життєвість національного / М. Гончаренко // Сучасність. – 1993. – № 2. – С. 116–127.
2. Гончаренко О. М. Астрофізми Вічної Гончарні / Олег Миколайович Гончаренко. – Мелітополь : Люкс, 2013. – 45 с.
3. Гуменний М. Х. Поетика романного жанру Олеся Гончара : проблеми типологій : монографія / Микола Хомич Гуменний. – К. : Акцент, 2005. – 240 с.
4. Султанов К. К. Национальная идея и национальная литература / Казбек Камиллович Султанов // Нация. Личность. Литература / [ред. С. У. Алиева, Ю. А. Барабаш]. – М., 1996. – Вып. 1. – С. 26–27.

АДАМОВИЧ АНАСТАСИЯ

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА В ПОЭЗИЯХ О. ГОНЧАРЕНКО (СБОРНИК «АСТРОФИЗМЫ ВЕЧНОЙ ГОНЧАРНИ»)

В статье анализируется художественно-эстетическое отображение национального характера в поэзиях О.Н. Гончаренко. Объектом исследования является сборник «Астрофизмы Вечной Гончарни». Такая постановка проблемы дает возможность более глубоко осмыслить характер личности, ее генетический фонд.

Ключевые слова: *национальный характер, генетическая характеристика, авторская позиция.*

ADAMOVYCH ANASTASIA

AESTHETIC UNDERSTANDING of the NATIONAL CHARACTER IN O. GONCHARENKO'S POETRY (AFTER THE COLLECT VOLUME «ASTROFISMS OF THE IMPERISHABLE POTTERY»)

The article gives an attempt of analysis of the national character's artistic and aesthetic function in the poems written by O. Goncharenko. The object of the research includes collected volume «Astrofisms of the Imperishable Pottery». Such point of view will allow to more profound comprehension of the personages' descent, representation of genetic description.

Key words: *national character, genetic description, the author's position.*

Одержано 25.02.2014 р.